

Sygn. akt II Ca 49/16

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 12 maja 2016 roku

Sąd Okręgowy w Lublinie II Wydział Cywilny Odwoławczy w składzie:

Przewodniczący Sędzia Sądu Okręgowego Dariusz Iskra (sprawozdawca)

Sędziowie: Sędzia Sądu Okręgowego Anna Podolska-Kojtych

Sędzia Sądu Rejonowego Joanna Misztal-Konecka (delegowana)

Protokolant Sekretarz sądowy Emilia Trąbka

po rozpoznaniu w dniu 14 kwietnia 2016 roku w Lublinie, na rozprawie

sprawy z powództwa A. D.

przeciwko D. M. (1) i N. D. M. (2)

o zapłatę kwoty 25000 zł z odsetkami ustawowymi od dnia 17 lutego 2011 roku

do dnia zapłaty

na skutek apelacji pozwanych od wyroku Sądu Rejonowego w Białej Podlaskiej

z dnia 17 lipca 2015 roku, w sprawie I C 306/14

I. oddała obie apelacje;

II. oddała wniosek D. M. (1) o zasądzenie od A.

D. zwrotu kosztów postępowania odwoławczego;

III. oddała wniosek N. D. M. (2) o zasądzenie od A.

D. zwrotu kosztów postępowania odwoławczego;

IV. przejmuje na rachunek Skarbu Państwa nieuiszczoną opłatę od apelacji wniesionej przez N. D. M. (2).

Sygn. akt II Ca 49/16

UZASADNIENIE

W pozwie z dnia 15 kwietnia 2011 roku, wniesionym do Sądu Rejonowego w Białej Podlaskiej w dniu 17 maja 2011 roku, powódka – A. D. wniosła o zasądzenie od pozwanej – D. M. (1) kwoty 25000 zł z odsetkami ustawowymi od dnia 17 lutego 2011 roku do dnia zapłaty oraz o zasądzenie kosztów procesu (k. 3-6).

W uzasadnieniu powódka wskazała, że pozwana jest córką J. M., który był bratem powódki. A. D. podniosła, że na prośbę rodziców zgodziła się kupić mieszkanie bratu, który zobowiązał się, że będzie systematycznie oddawał jej pieniądze wyłożone na zakup tego mieszkania. Podała, że w dniu 24 czerwca 2003 roku J. M. nabył od I. S. i M. S. mieszkanie w drodze umowy sprzedaży zawartej w formie aktu notarialnego przed notariuszem w B. D. M. (3). Powódka wskazała, że to ona uzgodniła z I. i M. S. wszelkie warunki sprzedaży, a w szczególności przekazała im łącznie kwotę 25000 zł tytułem zapłaty za nieruchomość kupioną bratu. Pismem z dnia 10 lutego 2011 roku powódka wezwała

pozwaną do zapłaty żądanej pozwem kwoty. Wskazała, że pozwana odmówiła zapłaty, twierdząc, że nie posiada wiedzy na temat zasadności roszczenia powódki.

*

Postanowieniem z dnia 17 listopada 2011 roku Sąd Rejonowy wezwał D. M. (4) do udziału w sprawie w charakterze pozwanego (k. 29v).

*

W piśmie z dnia 21 listopada 2011 roku powódka, reprezentowana przez pełnomocnika, wniosła o zasądzenie solidarnie od D. M. (1) i D. M. (4) kwoty 25000 zł z odsetkami ustawowymi od dnia 24 lutego 2011 roku do dnia zapłaty oraz o zasądzenie kosztów procesu według norm przepisanych (k. 31).

*

W piśmie z dnia 28 grudnia 2011 roku D. M. (4) nie uznał powództwa, podnosząc, że jego ojciec – J. M. za życia często powtarzał, że przedmiotowe mieszkanie nabył za własne oszczędności (k. 40).

W odpowiedzi z dnia 1 stycznia 2012 roku pozwana – D. M. (1) wskazała, że jej ojciec zawsze twierdził, iż sam kupił swoje mieszkanie. Dodała, że w akcie notarialnym cena mieszkania została ustalona na 10000 zł, w związku z czym nie rozumie żądania przez powódkę kwoty 25000 zł (k. 42-43).

*

Postanowieniem z dnia 29 stycznia 2013 roku Sąd Rejonowy w Białej Podlaskiej postanowił zawiesić postępowanie z powodu śmierci D. M. (4), który zmarł w dniu 23 września 2013 roku (k. 151).

Postanowieniem z dnia 18 grudnia 2013 roku Sąd Rejonowy w Prudniku stwierdził, że spadek po D. M. (4) nabyła w całości z dobrodziejstwem inwentarza córka – N. M. (k. 156).

Postanowieniem z dnia 4 marca 2014 roku Sąd Rejonowy w Białej Podlaskiej podjął postępowanie w sprawie z udziałem N. D. M. (2) – następcy prawnego D. M. (4) (k. 157).

W piśmie procesowym z dnia 3 grudnia 2014 roku pełnomocnik powódki wniósł o zasądzenie solidarnie od D. M. (1) i N. D. M. (2) na rzecz powódki kwoty 25000 zł z odsetkami ustawowymi od dnia 24 lutego 2011 roku do dnia zapłaty oraz o zasądzenie kosztów procesu według norm przepisanych (k. 180).

*

W piśmie procesowym z dnia 20 lutego 2015 roku pełnomocnik małoletniej N. D. M. (2), reprezentowanej przez przedstawiciela ustawowego A. S., wniósł o oddalenie powództwa w całości i zasądzenie kosztów procesu (k. 195-197).

*

Wyrokiem z dnia 17 lipca 2015 roku Sąd Rejonowy w Białej Podlaskiej:

I. zasądził solidarnie od D. M. (1) i N. D. M. (2) na rzecz A. D. kwotę 25000 zł z odsetkami ustawowymi od dnia 17 lutego 2011 roku do dnia zapłaty, zastrzegając N. D. M. (2) prawo do powołania się w toku postępowania egzekucyjnego na ograniczenie jej odpowiedzialności na skutek dziedziczenia spadku po D. M. (4) z dobrodziejstwem inwentarza;

II. zasądził solidarnie od D. M. (1) i N. D. M. (2) kwotę 3779 zł tytułem zwrot kosztów procesu;

III. nakazał zwrócić A. D. z sum budżetowych Skarbu Państwa – Sądu Rejonowego w Białej Podlaskiej kwotę 288 zł tytułem nadpłaconej kwoty wydatków.

W uzasadnieniu wyroku Sąd Rejonowy ustalił, że na prośbę rodziców A. D. zgodziła się pożyczyć bratu J. M. pieniądze na zakup mieszkania, aby mógł się od nich wyprowadzić i zamieszkać samodzielnie. Prośba ta była motywowana nadużywaniem alkoholu przez J. M., wszczynaniem awantur domowych i agresywnym zachowaniem wobec rodziców. J. M., po wyprowadzeniu się od rodziny, zamieszkiwał z rodzicami, którzy utrzymywali go. Osiągał on dochody z tytułu renty, przeznaczal ją jednak na alkohol, spożywany wspólnie z synem, który go odwiedzał. A. D. wyraziła zgodę na pomoc bratu. Skontaktowała się ona z I. S. i M. S., którzy zamieścili ogłoszenie o sprzedaży nieruchomości położonej w J. P., wskazanymi jej przez ojca. Po uzgodnieniu z nią warunków transakcji, M. i I. małżonkowie S. zawarli z J. M. w dniu 24 czerwca 2003 roku w Kancelarii Notarialnej w B. przed notariuszem D. M. (3) umowę sprzedaży udziału w wysokości 1/2 we własności nieruchomości nr (...), o powierzchni 0,0401 ha, oraz działki nr (...), o powierzchni 0,0283 ha, położonych w J. P..

Sąd Rejonowy ustalił, że A. D. poniosła wszelkie koszty zawarcia umowy, w tym koszty notarialne w kwocie 970 zł. Cena sprzedaży, ustalona na kwotę 25000 zł, uregulowana została w dwóch ratach – pierwsza w dniu zawarcia umowy sprzedaży i sporządzenia aktu notarialnego, druga już po zawarciu tej umowy. Pierwsza rata w kwocie 10000 zł została zapłacona przez A. D. w domu jej matki H. M., druga rata w kwocie 15000 zł miała być uregulowana w ciągu roku od sporządzenia aktu notarialnego, ale ostatecznie została uiszczona dwa dni po pogrzebie ojca A. D., który zmarł w dniu 25 listopada 2003 roku, po tym jak A. D. dowiedziała się, że spłonął dom małżonkom S.. Wartość nieruchomości określona w akcie notarialnym na kwotę 10000 zł została zaniżona w celu zmniejszenia opłaty notarialnej.

Sąd Rejonowy ustalił, że J. M. zobowiązał się, że będzie spłacał otrzymaną od siostry pożyczkę w ratach w wysokości po 500 zł miesięcznie, a pieniądze na ten cel będzie przekazywał matce – H. M.. Środki na spłatę miały pochodzić z uzyskiwanej przez niego renty, nigdy jednak nie zwrócił powodce jakiegokolwiek kwoty. A. D. wielokrotnie zwracała się do niego o spłatę pożyczki, ale on zawsze odpowiadał, że rentę zabiera mu syn. Pytała również matkę, czy brat przekazuje jej pieniądze na spłatę pożyczki.

Sąd Rejonowy ustalił, że pieniądze na zakup nieruchomości powódka posiadała z oszczędności pochodzących z jej wynagrodzenia za pracę, które wynosiło 2900 zł, i wynagrodzenia męża, który pobierał wynagrodzenie zasadnicze w kwocie 2700 zł, a wcześniej w kwocie 3700 zł, a następnie również z emerytury męża oraz pożyczek udzielonych jej przez M. T. w kwocie 5000 zł, przez syna P. D. w wysokości 2000 zł i z kasy zapomogowo-pożyczkowej w kwocie 3000 zł, udzielonej przez zakład pracy – K. Zakłady (...), aktualnie (...) Spółka Akcyjna w K..

Sąd Rejonowy ustalił, że J. M. zmarł w dniu 15 lutego 2007 roku, a spadek po nim z mocy ustawy nabyły w całości dzieci – D. M. (4) i D. M. (1) po 1/2 części każde z nich.

D. M. (4) zmarł w dniu 23 września 2012 roku. Spadek po nim nabyła w całości z dobrodziejstwem inwentarza córka – N. M. i na mocy postanowienia Sądu Rejonowego w Białej Podlaskiej z dnia 4 marca 2014 roku została wezwana do udziału w sprawie, jako następcą prawny D. M. (4).

Sąd Rejonowy wskazał dowody, na podstawie których dokonał ustaleń faktycznych w sprawie.

Sąd Rejonowy uznał za wiarygodne zeznania świadków, wskazując że zeznania te potwierdzają i uzupełniają się wzajemnie. Jeśli chodzi o zeznania świadków – I. S., M. S. i M. T., Sąd zwrócił uwagę, że są to osoby obce dla stron procesu, nie zainteresowane rozpoznaniem sprawy na korzyść którejkolwiek ze stron. Ich zeznania były konsekwentne, rzeczowe; wskazywali oni fakty, z którymi zetknęli się bezpośrednio. Jeśli o przedstawianych okolicznościach wiedzieli od powódki lub innych osób, wyraźnie na to wskazywali. Ponadto świadkowie ci znali sytuację rodzinną powódki, jej brata i ich rodziców, wiedzieli o nadużywaniu alkoholu przez J. M., jak też przez jego syna D., i przedstawili ją w sprawie. Relacja ta pokrywa się z zeznaniami pozostałych świadków. Za szczególnie przekonujące Sąd uznał zeznania I. S., która wyjaśniła, że z uwagi na długotrwałą znajomość z rodzicami powódki nie widziała potrzeby podpisywania jakiegokolwiek porozumienia co do spłaty drugiej raty ceny sprzedaży. Powyższe pozwala również uznać za zrozumiałą i umotywowaną decyzję o zaniżeniu ceny sprzedaży w akcie notarialnym, w oczywistym celu zmniejszenia kosztów zawarcia umowy. Małżonkowie S. wskazywali zresztą wprost na tę okoliczność. Występujące nieścisłości w zeznaniach

małżonków S. co do okoliczności sporządzenia w formie aktu notarialnego umowy sprzedaży nieruchomości J. M. i zapłaty ceny jedynie potwierdzają rzetelność i szczerść ich zeznań. Wskazują, że nie były one uzgadnianie z powódką i wcześniej przygotowywane.

Sąd zwrócił uwagę, że wspomniana umowa sporządzona była w 2003 roku, a zatem przeszło 10 lat temu, a zatem trudno dziwić się, że w zeznaniach świadków występują rozbieżności.

Podobnie Sąd ocenił zeznania H. M., matki powódki i J. M., na prośbę której powódka udzieliła bratu pożyczki na zakup mieszkania i zajęła się jego kupnem. Brak jest powodów, dla których można byłoby odmówić wiarygodności jej zeznaniom. Mimo emocjonalnego stosunku świadka do niniejszej sprawy, wynikającego z nieprzyjemnych przeżyć z czasu wspólnego zamieszkiwania z synem – J. M., a związanych z jego zachowaniem wobec niej i męża, potrafiła ona rzetelnie wskazać okoliczności udzielania przedmiotowej umowy pożyczki przez córkę na rzecz syna, przyczyny i sposób jej zawarcia. O powyższych okolicznościach rozmawiała ona zresztą z małżonkami S. jeszcze w okresie, kiedy umowa ta była zawierana. Jej zeznania znajdują pokrycie i w zeznaniach pozostałych świadków i zgromadzonych w sprawie dowodach.

Sąd Rejonowy nie uznał za wiarygodne zeznań D. M. (1) w części, w której twierdziła ona, że ojciec posiadał środki pieniężne na zakup nieruchomości od małżonków S.. Jak sama przyznała, nie odwiedzała ona jednak ojca, nie otrzymywała również kontaktów z jego rodziną, ani rodzicami, ani siostrą. Konsekwencją tego zresztą było to, że o jego śmierci dowiedziała się pół roku później. Trudno zatem uznać, że posiadała wiedzę o jego sytuacji majątkowej, o cenie nabycia przedmiotowej nieruchomości i okolicznościach zawarcia umowy sprzedaży. Jej twierdzenia w tym zakresie są ogólnikowe, osamotnione i nie znajdują potwierdzenia w zgromadzonym materiale dowodowym.

Sąd wskazał, że bezsporne w niniejszej sprawie jest to, iż na podstawie umowy sprzedaży nieruchomości zawartej w formie aktu notarialnego z dnia 24 czerwca 2003 roku (Rep. A (...)) J. M. stał się właścicielem nieruchomości w postaci 1/2 udziału w działce nr (...), o powierzchni 0,0401 ha, oraz działki nr (...), o powierzchni 0,0283 ha, położonych w J. P.. Nie było również kwestionowane, że jego następcami prawnymi są dzieci – D. M. (1) i D. M. (4), którzy na podstawie prawomocnego postanowienia Sądu Rejonowego w Białej Podlaskiej z dnia 20 lipca 2007 roku, wydanego w sprawie I Ns 301/07, nabyli po nim spadek w całości na podstawie ustawy. Na skutek śmierci D. M. (4) do udziału w sprawie w charakterze pozwanej została wezwana jego córka – N. M., która nabyła spadek po nim w całości z dobrodziejstwem inwentarza na podstawie postanowienia Sądu Rejonowego w Prudniku z dnia 18 grudnia 2013 roku.

Okolicznością sporną między stronami było natomiast to czy powódka udzieliła J. M. pożyczki w kwocie 25000 zł na zakup mieszkania. Pozwani, powołując się na fakt, że umowa pożyczki nie została stwierdzona pismem, sprzeciwiali się przeprowadzeniu dowodu ze świadków lub przesłuchania powódki na okoliczność pożyczania pieniędzy bratu.

Sąd Rejonowy przytoczył obecną treść przepisów art. 720 § 1 i 2 k.c. oraz art. 74 § 1 i 2 k.c.

Sąd wskazał, że nie ma wymogu, aby pismo mające uprawdopodobniać fakt zawarcia umowy pochodziło od stron tej umowy, czy też posiadało walor dokumentu urzędowego. Sąd uznał, że w rozpoznawanej sprawie takie uprawdopodobnienie miało miejsce poprzez złożenie oświadczeń podpisanych przez H. M., matkę powódki i J. M., w którym stwierdza ona, że faktycznie doszło od zwarcia umowy pożyczki między jej dziećmi, oraz oświadczeń podpisanych przez I. S. i M. S., osób które zbyły na rzecz J. M. swoją nieruchomość za kwotę pożyczoną przez niego od siostry. Sąd zauważył, że powyższe oświadczenia sporządzone były z datą 30 kwietnia 2010 roku, a zatem na rok przed wniesieniem pozwu w niniejszej sprawie. Trudno zatem postawić zarzut, że były sporządzane dla potrzeb niniejszego postępowania. Powyższe oświadczenia przez stronę pozwaną nie były kwestionowane.

W związku z tym Sąd dopuścił dowody z zeznań świadków na okoliczność zawartej między powódką a jej bratem umowy.

Sąd Rejonowy uznał, że pomiędzy powódką a J. M. doszło do zawarcia ustnej umowy pożyczki. Powódka przeniosła na brata własność pieniędzy, które on zobowiązał się zwrócić w miesięcznych ratach po 500 zł. Umowa pożyczki jest

umową konsensualną i dochodzi do skutku przez samo porozumienie stron. Bez znaczenia pozostaje, kto przekazał pieniądze I. i M. S., bowiem nabywcą nieruchomości, płacącym cenę, a więc formalnym dysponentem pieniędzy, był J. M.. Zważywszy na fakt nadużywania alkoholu i jego awanturnicze zachowanie, za w pełni zrozumiałe należy uznać zachowanie powódki, która nie chciała przekazać pieniędzy bezpośrednio do rąk brata. Z zeznań świadków wprost wynika, że to powódka zapłaciła za nabywaną od małżonków S. nieruchomość, a brat jej miał ją spłacać z renty. Małżonkowie S. wprost zeznali, że pieniądze wręczała im powódka i w dniu zawarcia umowy i celem spłaty drugiej raty. Z materiału dowodowego zebranego w sprawie wynika ponadto, że J. M. nie był człowiekiem zamożnym, mimo uzyskiwanej renty, był na utrzymaniu rodziców, po tym jak rozstał się z żoną i dziećmi, na które miał zasądzone alimenty. Wyplacaną mu rentę przeznaczał zaś na alkohol, który spożywał początkowo sam, potem z synem D. M. (4), który z nim czasowo mieszkał. Wprawdzie pozwana D. M. (1) zeznała, że ojciec posiadał środki finansowe na zakup domu, jednakże w tym zakresie jej zeznania nie tylko są ogólnikowe i nie znajdują potwierdzenia w zgromadzonym materiale dowodowym. D. M. (1) nie utrzymywała ona kontaktów z ojcem, odkąd przeprowadził się on do swoich rodziców, nie odwiedzała go, na co sama zresztą wskazała. Zeznający w sprawie świadkowie zresztą przyznali, że nie wiedzieli, że J. M. miał córkę. Nie utrzymywała ona zresztą również kontaktów z matką ojca, o śmierci którego dowiedziała się po pół roku. Trudno zatem uznać, że miała ona wiedzę o sytuacji majątkowej ojca, podobnie jak jej brat.

Sąd wskazał, że wysokość przyznawanych rent, zwykle jest niska, nie sposób zatem uznać, aby ta wypacana J. M., była odstępstwem od wysokości rent przeciętnie przyznawanych. Po powrocie do rodzinnego domu J. M. nie pracował, był na utrzymaniu matki i ojca, ponieważ osiągane dochody przeznaczał na alkohol. Jego sytuacja finansowa była zatem nienajlepsza, trudno więc uznać, że posiadał on środki na zakup nieruchomości, nawet w kwocie 10000 zł, skoro nawet nie uiścił opłat notarialnych w wysokości 970 zł, które uregulowała jego siostra, co potwierdzają i małżonkowie S. i H. M..

Sąd uznał, że nieprawdopodobne jest, żeby A. D. specjalnie przyjechała do kancelarii notarialnej w dniu zawarcia umowy sprzedaży po to, aby uiścić opłaty notarialne i sądowe ze środków, które miałyby należeć do jej brata. Trudno również uznać, aby chciała darować bratu kwotę 25000 zł na zakup nieruchomości, skoro na drugą ratę musiała pożyczać pieniądze.

W ocenie Sądu przeprowadzone postępowanie dowodowe w sposób niewątpliwy i przekonujący wykazało, że powódka zapłaciła za przedmiotowe nieruchomości I. i M. S. łącznie kwotę 25000 zł.

Wprawdzie w umowie sprzedaży sporządzonej w formie aktu notarialnego cenę sprzedaży określono na kwotę 10000 zł, niemniej jednak przeprowadzone postępowanie dowodowe wykazało, że faktyczna cena nabycia zbywanej nieruchomości wynosiła 25000 zł.

Sąd Rejonowy przytoczył treść przepisu art. 247 k.p.c. i wyjaśnił, że literalne brzmienie tego przepisu w sposób jednoznaczny wskazuje, że zakaz ten dotyczy jedynie uczestników danej czynności, a ściślej czynności prawnej dokonanej wyłącznie pomiędzy nimi, dlatego też w żaden sposób nie można uznać, aby istniała przeszkoda uniemożliwiająca przeprowadzenie dowodu z zeznań świadków dotyczących zawartej umowy sprzedaży nieruchomości, której stronami byli I. i M. S. oraz J. M..

Ponadto Sąd uznał, że dowód co do wysokości ceny nie prowadzi do obejścia przepisów o formie zastrzeżonej dla czynności prawnej, cena bowiem w umowie została określona, ale za konieczne należy uznać przeprowadzenie dowodu z zeznań świadków co do wysokości tej ceny, biorąc pod uwagę fakt, że nie sposób przyjąć, aby wartość nieruchomości wraz z zabudowaniami mieszkalnymi, w niemałej w końcu miejscowości jak J. P., stanowiła kwotę 10000 zł i za taką kwotę została sprzedana.

Sąd wskazał, że strony umowy sprzedaży zaniżyły cenę zbycia celem zmniejszenia wysokości opłat notarialnych.

Sąd uznał, że w niniejszej sprawie nie może również znaleźć zastosowania art. 392 k.c., ponieważ uregulowana w nim umowa o zwolnienie dłużnika od obowiązku świadczenia polega na przyjęciu odpowiedzialności odszkodowawczej wobec kontrahenta za to, że jego wierzyciel uzyska od niego należne temu wierzycielowi świadczenie. Jest to umowa

o charakterze gwarancyjnym, która powinna określać świadczenie, którego niespełnienie osoba trzecia gwarantuje dłużnikowi. W ustalonym stanie faktycznym nie sposób wywieść wniosku, że celem zawartej pomiędzy powódką a jej bratem umowy było zagwarantowanie przez powódkę, że I. S. i M. S. nie będą żądać od niego świadczenia, tym bardziej, że świadczenie to zostało w całości zapłacone w terminie jednego miesiąca od daty zawarcia umowy sprzedaży.

Sąd wskazał, że ze względu na cel zawartej pomiędzy powódką a jej bratem umowy nie jest również możliwe uznanie, że doszło pomiędzy nimi do konwersji długu w rozumieniu art. 518 § 1 pkt 3 k.c.

Biorąc pod uwagę powyższe, Sąd zasądził solidarnie od pozwanych, jako spadkobierców J. M., na rzecz powódki kwotę 25000 zł, przy braku danych o dokonanym dziale spadku po nim.

Odsetki od przedmiotowego roszczenia Sąd zasądził na podstawie art. 481 k.c. od dnia 17 lutego 2011 roku.

Sąd wskazał, że w niniejszej sprawie pożyczka została udzielona J. M. w kwocie 10000 zł w dniu 24 czerwca 2003 roku – w dacie sporządzenia aktu notarialnego, a w kwocie 15000 zł dwa dni po pogrzebie ojca powódki, który zmarł 25 listopada 2003 roku. Miała być zatem spłacana najpóźniej od grudnia 2003 roku po 500 zł miesięcznie, czyli w ciągu czterech lat i dwóch miesięcy, zatem z upływem każdego miesiąca poszczególne raty stawały się wymagalne. Cała kwota powinna być zatem uregulowana najpóźniej w 2008 roku. Powódka zaś domaga się odsetek dopiero od dnia 17 lutego 2011 roku, zatem żądanie w zakresie odsetek od powyższej daty należy uznać za zasadne.

Z uwagi na fakt, że N. M. nabyła spadek po D. M. (4) z dobrodziejstwem inwentarza, Sąd na podstawie art. 319 k.p.c. zastrzegł jej prawo do powołania się w toku postępowania egzekucyjnego na ograniczenie jej odpowiedzialności.

Jako podstawę prawną rozstrzygnięcia o kosztach procesu Sąd Rejonowy wskazał przepisy art. 98 § 1 i 3 k.p.c. oraz § 2 ust. 1 i § 6 pkt 5 oraz § 2 ust. 1 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 28 września 2002 roku w sprawie opłat za czynności adwokackie oraz ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej z urzędu.

*

Od wyroku z dnia 17 lipca 2015 roku apelacje wniosły pozwane.

D. M. (1) wskazała, że zaskarża wyrok w części obejmującej rozstrzygnięcia zawarte w punktach I i II wyroku.

D. M. (1) zarzuciła:

„1. naruszenie prawa materialnego, mianowicie:

- przepisu art. 74 § 2 k.c. poprzez jego błędną wykładnię i przyjęcie, że oświadczenia podpisane przez H. M. oraz I. i M. S. datowane na 30 kwietnia 2010 r. stanowią uprawdopodobnienie za pomocą pisma faktu dokonania czynności prawnej,

2. naruszenie przepisów postępowania mianowicie:

• art. 246 k.p.c. w zw. z art. 74 §1 k.c. poprzez przeprowadzenie dowodu z zeznań świadków i z przesłuchania powódki na fakt dokonania czynności prawnej (umowy pożyczki), dla której ustawa wymaga zachowania formy pisemnej, pomimo iż przeprowadzenie takich dowodów w okolicznościach sprawy było niedopuszczalne,

• art. 247 k.p.c. poprzez przeprowadzenie dowodu z zeznań świadków i z przesłuchania powódki przeciwko osnowie dokumentu obejmującego czynność prawną zawartą w formie aktu notarialnego, co stanowiło obejście przepisów o formie zastrzeżonej pod rygorem nieważności.

- art. 328 § 2 k.p.c. poprzez sporządzenie uzasadnienia w sposób uniemożliwiający odczytanie, motywów rozstrzygnięcia poprzez brak wskazania dokładnej daty zawarcia przez powódkę i J. M. rzekomej umowy pożyczki, co ma znaczenie dla ustalenia stanu prawnego obowiązującego w dniu zawarcia tej umowy.

- art. 227 i 233 § 1 k.p.c., poprzez sprzeczną z zasadami logiki i doświadczenia życiowego analizę wszystkich zebranych dopuszczonych i przeprowadzonych w niniejszej sprawie dowodów, a w konsekwencji bezzasadne przyjęcie, że postępowanie dowodowe w sposób niewątpliwy i przekonujący wykazało, że pomiędzy powódką a J. M. doszło do zawarcia umowy pożyczki”.

D. M. (1) wniosła o:

„1. zmianę zaskarżonego wyroku poprzez oddalenie powództwa w całości, ewentualnie

2. przekazanie sprawy Sądowi I instancji do ponownego rozpoznania

3. zasądzenie od powódki na rzecz pozwanej D. M. (1) kosztów postępowania przed Sądem I instancji, w tym kosztów zastępstwa adwokackiego według norm przepisanych” (k. 264-266v).

N. M. wskazała, że zaskarża wyrok w całości.

N. M. zarzuciła:

„1. naruszenie przez Sąd I instancji przepisów prawa materialnego, tj. art. 720 § 1 Kodeksu cywilnego, poprzez jego błędną wykładnię wyrażającą się w przyjęciu, że przeniesienie własności przedmiotu umowy pożyczki na pożyczkobiorcę, w wykonaniu zobowiązania pożyczkodawcy, następuje również w sytuacji wydania przedmiotu pożyczki osobie trzeciej,

2. naruszenie prawa materialnego, tj. art. 74 § 2 Kodeksu cywilnego w zw. z art. 720 § 2 Kodeksu cywilnego poprzez jego błędne zastosowanie, wyrażające się w braku oddalenia wniosków dowodowych z przesłuchania świadków oraz strony na okoliczność zawarcia umowy pożyczki w sytuacji, gdy żądała tego pozwana oraz przyjęcie, że oświadczenie H. M. z dnia 30 kwietnia 2010 r. stanowiło pismo uprawdopodobniające zawarcie umowy pożyczki,

3. naruszenie prawa procesowego, tj. art. 247 Kodeksu postępowania cywilnego, które to naruszenie miało istotny wpływ na treść rozstrzygnięcia, wyrażające się w przesłuchaniu strony i świadków przeciwko osnowie dokumentu – umowie sprzedaży udziału w wysokości 1/2 we własności nieruchomości nr (...) o po w. 0,0401 ha oraz działki nr (...) o pow. 0,0283 ha, położonych w J. P. – zawartej w formie aktu notarialnego (Rep. A (...))”.

N. M. wniosła o:

„1. zmianę zaskarżonego wyroku, poprzez oddalenie w całości powództwa wniesionego przez powódkę A. D., z jednoczesnym zasądzeniem od powódki A. D. na rzecz pozwanej N. M. kosztów procesu za postępowanie pierwszoinstancyjne oraz drugoinstancyjne,

ewentualnie o:

2. uchylenie w całości zaskarżonego wyroku i przekazanie sprawy Sądowi I instancji do ponownego rozpoznania”.

÷

Na rozprawie apelacyjnej pełnomocnik pozwanych popierał obie apelacje i wnosił o zasądzenie kosztów procesu według norm przepisanych na rzecz obu pozwanych (k. 313v).

*

Sąd Okręgowy zważył co następuje:

Apelacje pozwanych są bezzasadne i w związku z tym podlegają oddaleniu na podstawie art. 385 k.p.c., zaś zaskarżony wyrok, pomimo częściowo nietrafnego uzasadnienia, jest prawidłowy.

Na wstępie należy wskazać, że nie jest uzasadniony zawarty w obu apelacjach wniosek o uchylenie zaskarżonego wyroku i przekazanie sprawy Sądowi Rejonowemu do ponownego rozpoznania. Wprawdzie wniosek ten został zgłoszony jako wniosek ewentualny, ale, jako dalej idący, wymaga omówienia w pierwszej kolejności.

Z przepisów art. 386 § 2 i 4 k.p.c. wynika, że uchylenie wyroku i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania sądowi pierwszej instancji może nastąpić tylko w razie stwierdzenia nieważności postępowania, w razie nierozpoznania przez sąd pierwszej instancji istoty sprawy albo gdy wydanie wyroku wymaga przeprowadzenia postępowania dowodowego w całości.

Dodatkową podstawę prawną uchylenia wyroku stanowi przepis art. 505¹² § 1 k.p.c., mający zastosowanie w postępowaniu uproszczonym. Przepis ten stanowi, że jeżeli sąd drugiej instancji stwierdzi, że zachodzi naruszenie prawa materialnego, a zgromadzone dowody nie dają wystarczających podstaw do zmiany wyroku, uchyla zaskarżony wyrok i przekazuje sprawę do ponownego rozpoznania.

W ocenie Sądu Okręgowego w rozpoznawanej sprawie nie zachodzi żadna ze wskazanych wyżej podstaw uchylenia orzeczenia i przekazania sprawy do ponownego rozpoznania Sądowi Rejonowemu. Postępowanie przed Sądem pierwszej instancji nie jest dotknięte nieważnością. Sąd ten rozpoznał istotę sprawy, analizując zasadność żądania pozwu z punktu widzenia okoliczności faktycznych przytoczonych jako podstawa faktyczna powództwa i rozpoznając zarzuty podniesione przez pozwane. Wydanie wyroku przez Sąd Okręgowy nie wymaga również przeprowadzenia postępowania dowodowego w całości, ani też nawet uzupełniania, czy powtarzania postępowania dowodowego.

Sprawa nie podlegała rozpoznaniu i nie została rozpoznana w postępowaniu uproszczonym.

Należy także zwrócić uwagę, że pozwane nie przytaczają w apelacjach zarzutów, których uwzględnienie mogłoby skutkować uchyleniem zaskarżonego wyroku.

÷

Sąd Okręgowy podziela w przeważającej części ustalenia faktyczne Sądu pierwszej instancji oraz dokonaną przez ten Sąd ocenę zebranego w sprawie materiału dowodowego. Ponowne przytaczanie tych ustaleń oraz rozważań w zakresie oceny dowodów jest zbędne.

Ustalenia Sądu pierwszej instancji należy uzupełnić o dwie uwagi.

Po pierwsze, nabycie przez D. M. (1) i D. M. (4) spadku po ich ojcu – J. M. nastąpiło z mocy samego prawa z chwilą śmierci J. M.. Nabycie to nie nastąpiło natomiast na podstawie postanowienia Sądu Rejonowego w Białej Podlaskiej z dnia 30 lipca 2007 roku, wydanego w sprawie I Ns 301/07. Wskazane postanowienie miało charakter deklaracyjny, a nie konstytutywny, i stwierdzało jedynie, jakie osoby nabyły spadek po spadkodawcy.

Powyższe uwagi odnoszą się odpowiednio do nabycia spadku przez N. D. M. (2) po swoim ojcu – D. M. (4). Nabycie to nastąpiło z mocy samego prawa z chwilą śmierci D. M. (4), a nie na podstawie postanowienia Sądu Rejonowego w Prudniku z dnia 18 grudnia 2013 roku, wydanego w sprawie I Ns 195/13 (k. 156).

Druga uwaga dotyczy ustalenia odnoszącego się do daty zawarcia umowy pożyczki między A. D. a jej bratem – J. M.. Zebrany w sprawie materiał dowodowy wskazuje, że pomiędzy tymi osobami została zawarta tylko jedna umowa pożyczki, a nie dwie, jak mogłoby to wynikać z końcowej części uzasadnienia wyroku Sądu pierwszej instancji.

Umowa pożyczki została zawarta przez A. D. i J. M. przed zawarciem przez J. M. umowy sprzedaży z I. S. i M. S., a więc przed dniem 24 czerwca 2003 roku. Wtedy bowiem doszło do ustanych uzgodnień pomiędzy J. M. a A. D. co do tego, że A. D. pożyczy bratu pieniądze na zakup lokalu mieszkalnego, w tym celu, aby po zakupie J. M. wyprowadził się od rodziców. Strony ustaliły, że J. M. będzie zwracał pożyczoną kwotę w miesięcznych ratach z otrzymywanego świadczenia rentowego. Wykonanie umowy przez A. D. nastąpiło natomiast w dwóch etapach: kwota 10000 zł została zapłacona w dniu 24 czerwca 2003 roku, zaś kwota 15000 zł na przełomie listopada i grudnia 2003 roku.

Okoliczność, w jakiej dacie została zawarta umowa pożyczki pomiędzy A. D. i J. M., ma istotne znaczenie z punktu widzenia zastosowania przepisów Kodeksu cywilnego regulujących problematykę ograniczeń przeprowadzenia dowodu z zeznań świadków i przesłuchania stron, związanych z niezachowaniem formy pisemnej czynności prawnej zastrzeżonej bez rygору nieważności.

W okresie od dnia wejścia w życie Kodeksu cywilnego do dnia 24 września 2003 roku przepis art. 74 § 1 k.c. miał następujące brzmienie:

„Zastrzeżenie formy pisemnej bez rygору nieważności ma ten skutek, że w razie niezachowania zastrzeżonej formy nie jest w sporze dopuszczalny dowód ze świadków ani dowód z przesłuchania stron na fakt dokonania czynności. Nie dotyczy to jednak wypadków, gdy zachowanie formy pisemnej jest zastrzeżone jedynie dla wywołania określonych skutków czynności prawnej”.

Z kolei przepis art. 74 § 2 k.c. w okresie od dnia 1 października 1990 roku do dnia 24 września 2003 roku miał następujące brzmienie:

„Jednakże mimo niezachowania formy pisemnej przewidzianej dla celów dowodowych dowód ze świadków lub dowód z przesłuchania stron jest dopuszczalny, jeżeli obie strony wyrażą na to zgodę albo jeżeli fakt dokonania czynności prawnej będzie uprawdopodobniony za pomocą pisma. Sąd może również dopuścić wymienione dowody, jeżeli ze względu na szczególne okoliczności sprawy uzna to za konieczne”.

Zawarcie umowy pożyczki w czerwcu 2003 roku oznacza, że do umowy tej może mieć zastosowanie przepis art. 74 § 2 k.c. w brzmieniu obowiązującym do dnia 24 września 2003 roku.

W rozpoznawanej sprawie szczególne okoliczności stanu faktycznego sprawy uzasadniały dopuszczenie dowodu z zeznań świadków i z przesłuchania stron na fakt dokonania czynności prawnej – zawarcia umowy pożyczki, pomimo że nie została zachowana forma pisemna tej umowy przewidziana dla celów dowodowych. Umowa pożyczki została zawarta między osobami bliskimi, to jest bratem i siostrą, a celem tej umowy było rozwiązanie trudnej sprawy rodzinnej, a mianowicie zapewnienie J. M. samodzielnego lokalu mieszkalnego, po to, aby wyprowadził się od rodziców. J. M. nadużywał alkoholu oraz wszczywał awantury i agresywnie zachowywał się w stosunku do rodziców. Nie doceniał pomocy, jakiej udzielili mu rodzice po tym, jak wyprowadził się od własnej rodziny. A. D. poprzez udzielenie bratu pożyczki na zakup lokalu mieszkalnego chciała doprowadzić do tego, aby brat zamieszkał samodzielnie, co umożliwiłoby jej rodzicom spokojne zamieszkiwanie. J. M. zapewnił rodziców i siostrę, że wyprowadzi się i że będzie spłacał pożyczkę w ratach ze swojej renty.

Sąd pierwszej instancji mógł zatem dopuścić dowód z przesłuchania stron i z zeznań świadków na fakt zawarcia umowy, gdyż w sprawie miał zastosowanie przepis art. 74 § 2 zd. 2 k.p.c. w poprzednio obowiązującym brzmieniu.

Jednocześnie należy zgodzić się z zarzutami obu apelacji, że w rozpoznawanej sprawie oświadczenia pisemne złożone przez świadków nie mogły uzasadniać przyjęcia, że fakt zawarcia umowy pożyczki został uprawdopodobniony za pomocą pisma. Oświadczenia te zostały złożone siedem lat po zawarciu umowy pożyczki i pochodzą od osób, co do których istniało dostatecznie duże prawdopodobieństwo, że w przyszłym sporze mogą zostać zgłoszone jako świadkowie co do faktu zawarcia pożyczki i jej wysokości.

Przyjęcie, że uprawdopodobnienie za pomocą pisma faktu dokonania czynności prawnej, dla której była zastrzeżona forma dla celów dowodowych, może nastąpić przez złożenie w tym celu pisemnych oświadczeń przez osoby, które miałyby zeznawać jako strony lub świadkowie, stanowiłoby obejście zastosowania przepisu art. 74 § 1 k.p.c.

Uprawdopodobnienie za pomocą pisma faktu dokonania czynności prawnej oznacza przedstawienie przez stronę takiego dokumentu pisemnego, z którego wynika prawdopodobieństwo dokonania czynności prawnej bez zachowania formy pisemnej, a którego powstanie nie pozostaje w jakimkolwiek związku z zamiarem prowadzenia w przyszłości dowodu z zeznań świadków lub z przesłuchania stron na fakt dokonania czynności.

÷

Nie jest uzasadniony zarzut naruszenia przepisu art. 233 § 1 k.p.c. Sąd w rozpoznawanej sprawie dokonał prawidłowej oceny zebranego w sprawie materiału dowodowego, w szczególności w zakresie dowodów osobowych.

Naruszenie art. 233 § 1 k.p.c. może polegać na błędnym uznaniu, że przeprowadzony w sprawie dowód ma moc dowodową i jest wiarygodny, albo że nie ma mocy dowodowej lub nie jest wiarygodny. Skuteczność zarzutu apelacji naruszenia zasady swobodnej oceny dowodów wymaga spełnienia dwóch przesłanek:

1. Prawidłowe postawienie zarzutu naruszenia zasady swobodnej oceny dowodów wymaga wskazania dowodu (dowodów), do którego zarzut ten się odnosi¹.

Ogólne zatem stwierdzenie, że doszło do naruszenia zasady swobodnej oceny dowodów, nie spełnia wymagania sformułowania zarzutu naruszenia ściśle określonego przepisu prawa, w tym wypadku przepisu prawa procesowego². Naruszenie art. 233 § 1 k.p.c. może sprowadzić się do zarzutu, że sąd przy ocenie wiarygodności i mocy dowodowej określonych dowodów przekroczył granice swobodnej oceny, dokonując oceny dowolnej, sprzecznej z wymaganiami prawa procesowego, doświadczeniem życiowym oraz regułami logicznego myślenia. Rzeczą strony, która zgłasza taki zarzut, jest wykazanie, że przy ocenie wiarygodności i mocy dowodowej konkretnego dowodu, na podstawie którego sąd dokonał ustalenia faktycznego, przekroczono granice swobodnej oceny dowodów, a nadto iż miało to istotny wpływ na wynik sprawy.

2. Postawienie zarzutu naruszenia przepisu art. 233 § 1 k.p.c. nie może polegać tylko na przedstawieniu własnej, korzystnej dla skarżącego, opartej na własnej ocenie materiału dowodowego, wersji zdarzeń. Konieczne jest natomiast, przy posłużeniu się argumentami wyłącznie jurydycznymi, wykazywanie, że wskazane w art. 233 § 1 k.p.c. kryteria oceny wiarygodności i mocy dowodów zostały naruszone, co miało wpływ na wynik sprawy³.

Jeżeli sąd odwoławczy stwierdzi, że z określonego materiału dowodowego sąd wyprowadził wnioski logicznie poprawne i zgodne z doświadczeniem życiowym, to ocena sądu nie narusza reguł swobodnej oceny dowodów (art. 233 § 1 k.p.c.) i musi się ostać, choćby w równym stopniu, na podstawie tego materiału dowodowego, dawały się wysnuć wnioski odmienne. Ocena dowodów przeprowadzona przez sąd może być natomiast skutecznie podważona, jako nieodpowiadająca wyrażonej w art. 233 § 1 k.p.c. tak zwanej zasadzie swobodnej oceny dowodów, tylko w przypadku, gdy sąd wyprowadza z zgromadzonego materiału dowodowego wnioski sprzeczne z zasadami logiki lub zasadami doświadczenia życiowego, nie uwzględnia jednoznacznych praktycznych związków przyczynowo-skutkowych. Uprawnienie sądu drugiej instancji do dokonania odmiennych ustaleń bez ponowienia dowodów z zeznań świadków, czy też z przesłuchania stron, jest dopuszczalne i uzasadnione, ale w szczególności wówczas, gdy dowody te mają jednoznaczną wymowę, a ocena sądu pierwszej instancji jest oczywiście błędna. Same, nawet poważne, wątpliwości co do trafności oceny dokonanej przez Sąd pierwszej instancji, jeżeli tylko nie wykroczyła ona poza granice określone w art. 233 § 1 k.p.c., nie powinny stwarzać podstawy do zajęcia przez Sąd drugiej instancji odmiennego stanowiska⁴.

W swoich apelacjach pozwane odnoszą się w istocie jedynie do rozbieżności w twierdzeniach świadków i powódki dotyczących dziennych dat przekazania pieniędzy przez A. D. I. S. i M. S.. Rozbieżności te nie uzasadniają jednak

uznania wskazanych wyżej zeznań za niewiarygodne. Znaczny upływ czasu od chwili zawarcia umowy pożyczki usprawiedliwia takie rozbieżności. Są one przy tym nieznaczne, gdy chodzi o liczbę dni.

Uzasadnia to uznanie zarzutu naruszenia przepisu art. 233 § 1 k.p.c. za nieuzasadniony.

÷

Nie jest uzasadniony zarzut naruszenia przepisu art. 247 k.p.c. Zakaz dowodowy, o którym mowa w powołanym przepisie, odnosi się do postępowania toczącego się pomiędzy uczestnikami czynności prawnej. Dotyczy on również postępowania pomiędzy uczestnikami i następcami prawnymi uczestników czynności prawnej.

W rozpoznawanej sprawie tylko pozwani byli następcami prawnymi uczestnika umowy sprzedaży z dnia 24 czerwca 2003 roku. Powódka takim następcą nie była. Nie była również uczestnikiem tej umowy.

Celem postępowania wyjaśniającego i dowodowego w rozpoznawanej sprawie było ustalenie czy między J. M. a A. D. została zawarta umowa pożyczki i jakiej kwoty dotyczyła. Treść umowy sprzedaży zawartej między J. M. a I. S. i M. S. miała jedynie znaczenie dodatkowe.

÷

Nie jest uzasadniony zarzut podniesiony w punkcie 1 części wstępnej apelacji N. D. M. (2).

Umowa pożyczki nie jest umową realną. Do zawarcia umowy pożyczki nie jest konieczne przekazanie pożyczkobiorcy umówionej kwoty pieniędzy albo rzeczy oznaczonych tylko co do gatunku. Zawarcie umowy pożyczki następuje z chwilą przyjęcia przez jedną ze stron oferty zawarcia umowy złożonej przez drugą stronę. Umowa pożyczki jest wyłącznie umową zobowiązującą. Wykonanie umowy pożyczki przez pożyczkodawcę polega na przeniesieniu na własność biorącego określonej ilości pieniędzy albo rzeczy oznaczonych tylko co do gatunku. Spełnienie świadczenia przez pożyczkodawcę w zakresie przekazania przedmiotu pożyczki może nastąpić na rzecz pożyczkobiorcy albo też na rzecz osoby wskazanej przez pożyczkobiorcę. W praktyce obrotu typowym przykładem tej ostatniej sytuacji jest udzielanie przez banki i inne pomioty pożyczek lub kredytów na zakup ruchomości lub nieruchomości, gdzie środki z tytułu pożyczki lub kredytu przekazywane są bezpośrednio sprzedawcy rzeczy.

Spełnienie przez pożyczkodawcę świadczenia wynikającego z umowy pożyczki pieniężnej przez przekazanie umówionej kwoty osobie trzeciej, wskazanej przez pożyczkobiorcę, nie jest sprzeczne z istotą umowy pożyczki, lecz stanowi umówiony sposób spełnienia świadczenia.

÷

Mając na uwadze powyższe rozważania, należało oddalić obie apelacje.

*

Na podstawie art. 98 § 1 k.p.c. w zw. z art. 391 § 1 k.p.c. Sąd Okręgowy oddalił wniosek D. M. (1) o zasądzenie od A. D. zwrotu kosztów postępowania odwoławczego oraz oddalił wniosek N. D. M. (2) o zasądzenie od A. D. zwrotu kosztów postępowania odwoławczego.

W związku z tym, że apelacje pozwanych zostały oddalone w całości, pozwane są stroną przegrywającą sprawę w całości w postępowaniu odwoławczym. Nie należy im się zatem zwrot kosztów poniesionych w postępowaniu odwoławczym.

Z kolei powódka, która była reprezentowana przez pełnomocnika będącego adwokatem, najpóźniej przed zamknięciem rozprawy bezpośrednio poprzedzającej wydanie orzeczenia nie złożyła Sądowi Okręgowemu spisu kosztów, ani nie zgłosiła wniosku o przyznanie kosztów według norm przepisanych. Roszczenie powódki o zwrot kosztów postępowania odwoławczego wygasło zatem na podstawie art. 109 § 1 zd. 1 k.p.c. w zw. z art. 391 § 1 k.p.c.

*

Na podstawie art. 113 ust. 1 (a contrario) Sąd Okręgowy przejął na rachunek Skarbu Państwa nieuiszczoną opłatę od apelacji wniesionej przez N. D. M. (2).

W związku z tym, że apelacja N. D. M. (2) została oddalona w całości, brak jest podmiotu, na który mógłby zostać włożony obowiązek uiszczenia na rzecz Skarbu Państwa nieuiszczonej opłaty od apelacji, od której N. M. była zwolniona.

*

Z tych wszystkich względów i na podstawie powołanych wyżej przepisów Sąd Okręgowy orzekł jak w sentencji wyroku.

1 Wyrok SN z dnia 28 kwietnia 2004 roku, V CK 398/03, Lex nr 174215; wyrok SN z dnia 23 stycznia 2001 roku, IV CKN 237/00, Lex nr 52528; wyrok SN z dnia 5 lipca 2000 roku, I CKN 291/00, Lex nr 303349; wyrok SN z dnia 25 listopada 2003 roku, II CK 293/02, Lex nr 151622.

2 Wyrok SN z dnia 24 czerwca 2008 roku, I PK 295/07, Lex nr 496401.

3 Wyrok SN z dnia 16 grudnia 2005 roku, III CK 314/05, Lex nr 172176; wyrok SN z dnia 18 czerwca 2004 roku, II CK 369/03, Lex nr 174131; wyrok SN z dnia 15 kwietnia 2004 roku, IV CK 274/03, Lex nr 164852; wyrok SN z dnia 25 listopada 2003 roku, II CK 293/02, Lex nr 151622; wyrok SN z dnia 23 stycznia 2003 roku, II CKN 1335/00, Lex nr 439181; wyrok SN z dnia 27 września 2002 roku, IV CKN 1316/00, Lex nr 80273; postanowienie SN z dnia 23 stycznia 2001 roku, IV CKN 970/00, Lex nr 52753; wyrok SN z dnia 12 kwietnia 2001 roku, II CKN 588/99, Lex nr 52347; wyrok Sądu Apelacyjnego w Szczecinie z dnia 19 czerwca 2008 roku, I ACa 180/08, Lex nr 468598, OSA 2009/6/55; Wyrok Sądu Apelacyjnego w Poznaniu z dnia 21 maja 2008 roku, I ACa 953/07, Lex nr 466440; wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 10 lipca 2008 roku, VI ACa 306/08, Lex nr 504047; wyrok Sądu Apelacyjnego w Poznaniu z dnia 14 maja 2008 roku, I ACa 328/08 Lex nr 466423; wyrok Sądu Apelacyjnego w Poznaniu z dnia 9 kwietnia 2008 roku, I ACa 205/08, Lex nr 465086; wyrok Sądu Apelacyjnego w Poznaniu z dnia 30 stycznia 2008 roku, I ACa 1040/07, Lex nr 466431; wyrok Sądu Apelacyjnego w Poznaniu z dnia 27 lutego 2007 roku, I ACa 1053/06, Lex nr 298433; wyrok Sądu Apelacyjnego w Poznaniu z dnia 27 kwietnia 2006 roku, I ACa 1303/05, Lex nr 214251; wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach z dnia 11 stycznia 2006 roku, I ACa 1609/05, Lex nr 189371.

4 Wyrok SN z dnia 21 października 2005 roku, III CK 73/05, Lex nr 187032.